

Casandra ȘERBAN*

**COSTURI DIRECTE ȘI INDIRECTE ALE
PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA PRIMUL
RĂZBOI MONDIAL. ABORDĂRI, OMISIUNI
ȘI POTENȚIALITĂȚI ISTORIOGRAFICE**

***The historical approaches regarding
the direct and indirect costs of the participation
of Romania in the First World War***

Abstract: *The First World War was and still is because of its global character, a historical dimension of ardent debates that continues to develop under the spectre of diversity, as well as upon specific fields of methodological challenges, due to the permanent historiographical improvements. It is a fact that soon after the war, an immense analytical struggle emerged, at the centre of which stood the financial background regarding the States investments in terms of evolutions and damages, that were supposed to reveal to the political deciders the consequences of replacing diplomatic actions with military aggression. The basic questions were: Was the war worth fighting? Were the sacrifices justified? Were there winners or merely survivors?*

The first author that participated in this focal debate was E. Bogart, who gathered financial information about all the belligerents – including Romania. The present article will explain how he calculated the losses, while pointing out his mistakes and his erroneous economic estimations, without disregarding his methodological efforts in presenting the global direct and indirect costs, in a framework governed by inflation and depreciation of currencies, in the Romanian study case. I have focused strictly upon the comparison between western and south-eastern historiography regarding these issues, since – unfortunately – the gap between Romania and other countries is evident, even relating to the interest for economic theory and practice in explaining political events and developments.

Keywords: *costs, First World War, Romania, historiography, damages.*

---

* Ph.D. Candidate, University of Bucharest, Faculty of History, Bucharest, Romania;
e-mail: casandra.serban@gmail.com

Date submitted: 04 March 2016

Revised version submitted: 13 May 2016

Accepted: 22 June 2016

* * *

Prezentul articol își propune să trateze problematica istoriografică a costurilor directe și indirecte ale participării României la primul război mondial. Pe fondul amplitudinii literaturii de specialitate, am restrâns sfera de analiză, urmărind cu precădere direcțiile de abordare în termeni de omisiuni și potențialități, pentru a realiza atât o perspectivă analitică universală cât și una particular autohtonă, necesară susținerii fondului discursiv atât de complex al modului în care realitățile financiare în termeni de câștig/pierderi au fost percepute, atât în epoca respectivă, cât și pe parcursul istoriei, până în prezent.

Înainte de a trece la analiza efectivă, este necesar să precizăm faptul că primul război mondial a reprezentat evenimentul fondator¹ dar și formator al realităților cotidiene, fiind principalul responsabil pentru reconfigurarea geopolitică a lumii, în virtutea caracterului său total. Totodată, a fost evenimentul declanșator care a evidențiat, în mod indiscutabil, pentru toți actorii și analiștii politici, lacunele și nevoia stringentă a evoluțiilor și a puterii, în noua sa accepțiune.

Pornind de la aceste considerente, primul război mondial apare extrem de bine reprezentat atât cantitativ, cât și calitativ, prin permanente problematizări și îmbunătățiri metodologice dar și prin diversificarea și extinderea segmentelor științifice de interes.

De parte de a se afișa asemenea unui subiect închis, deși finalizat cronologic, acesta s-a dezvoltat odată cu stringențele lumii politice, care au impulsivat deschiderea sau redeschiderea palierelor tratate, astfel încât, în pofida unei saturații, se constată nevoia de inovație, de noi perspective edificatoare a complexității sociale - de pildă -, economice, culturale, care să completeze sau să explice diplomația, respectiv cadrul militar și politic al evoluțiilor evenimentiale.

Un prim imbold istoriografic axat pe dimensiunile economice și sociale ale experienței primului război mondial a fost dat de „Carnegie Endowment for International Peace”, o organizație non-guvernamentală fondată în 1910 de Andrew Carnegie, care avea menirea de a promova prin intermediul științei, respectiv a manifestărilor științifice, cooperarea între națiuni, sub patronajul implicării pe arena internațională a Statelor Unite ale Americii². În cadrul acesteia, s-a remarcat secțiunea de cercetare „Division of economics and history”, care avea ca scop final prin lucrările sale, identificarea și stabilirea rentabilității reale a războiului în termeni de câștig/pierderi, în vederea stabilirii unei platforme științifice reale, care să conducă în sferile decizionale la conștientizarea riscurilor și evitarea

---

¹ Boia 2014: 5.

² <http://carnegieendowment.org/about/timeline100/index.html> (accesat 14.10.2015).

pericolului conflictual internațional, ca manieră de soluționare a diferendelor diplomatice.

Temele de interes istoriografic promovate de Carnegie au fost diverse, în sensul în care nu a existat o linie unitară, în direcția unui tipic de analiză alocat în mod uniform tuturor statelor, ci a primat, până la urmă, particularitatea contributivă a statelor beligerante. Cu alte cuvinte, Franța s-a bucurat de un spațiu istoriografic mai mare, Anglia de asemenea, în vreme ce țări marginale precum România, în mod direct proporțional politic, dar și economic, nu au beneficiat de un tratament echivalent cu cel al unei țări cu potențial economic marcant sau cu o istorie hegemonică.

Pentru a realiza o scurtă trecere în revistă, printre preocupările cercetătorilor s-au numărat finanțele³, transporturile⁴, industria⁵, agricultura⁶ precum și alte aspecte ce au ținut de aprovizionarea cu alimente, etc. O parte dintre aceste interese s-au materializat în corpusul celor 132 de volume publicate sub tutela organizației *Carnegie* pe tema Marelui război⁷, dintre care menționam și seriile referitoare la România, coordonate de James T. Shotwell și editate de David Mitrany, pe segmentul agricol⁸, pe problema financiară a ocupației⁹ și pe problema reformei agrare în contextul războiului¹⁰. Mai mult tangențial, cel de-al II-lea volum semnat de Grigore Antipa abordează chestiunea costurilor, însă doar sub aspectul financiar al ocupației, ceea ar putea să întregască tabloul costurilor indirecte sub aspect informațional. În cuprinsul acestuia, remarcăm existența unui subcapitol rezervat bilanțului ocupației¹¹, care prezintă o înșiruire focalizată pe daune și de asemenea, prezența unui subcapitol anterior care se ocupă de consecințele financiare ale ocupației.

Strict aplicat cercetării, o primă lucrare axată cu precădere pe costuri, publicată tot sub egida *Carnegie*, a fost scrisă de Ernest L. Bogart, profesor la Universitatea din Illinois în domeniul economic. Intitulată într-un mod extrem de aplicat *Direct and Indirect costs of the Great World War*, a apărut în 1919, oferind o definiție generală a costurilor unui război, în fapt a conflictului contemporan care a răsturnat prin anvergura sa posibilitatea unei accețiuni reduse în favoarea uneia ample. Autorul a apreciat, astfel, exhaustiv costul unui război ca măsurându-se în pierderi de vieți omenești, distrugerii de proprietate, pierderi ale efectivelor economice și implicit a prestigiului, coborârea standardelor consumului, printre multe

³ Gide & Daude-Bancel 1926 și Oualid & Picquenard 1926.

⁴ Peschaud 1926.

⁵ Fontaine 1924.

⁶ Augé-Laribé 1925.

⁷ Winter & Prost 2005: 8.

⁸ Ionesco-Sisești 1929.

⁹ Antipa 1929.

¹⁰ Mitrany 1930.

¹¹ Gr. Antipa 1929: 164-167.

alte direcții¹². Deoarece lucrarea a apărut în proximitatea imediată a războiului, autorul a realizat o scurtă trecere în revistă a impedimentelor de stabilire a unor sume concrete în favoarea aproximării, respectiv a estimărilor, survenite pe fondul unui haos guvernamental al declarațiilor de venituri, cheltuieli, împrumuturi și datorii.

Din punct de vedere organizatoric, lucrarea este structurată pe țări, finalizându-se cu două analize, disproporționate dimensional, ale costurilor totale directe și indirecte ale beligeranților în marele război. Mergând pe accepțiunea costurilor directe ca investiții financiare ale statelor în efortul de război, exista o perspectivă de ansamblu a costurilor la nivel global, defalcate pe ani și pe țări, cu mențiunea explicită a autorului cu privire la relativitatea sumelor concrete, pe fondul inflației.

Tabelul 1

„Costurile directe” estimate de Bogart ale primului război mondial, exprimate în dolari americani. Observăm faptul că cifrele aferente României sunt încadrate în mod generic în secțiunea „ceilalți aliați”. Ca metodologie, pentru a ajunge la costul net, autorul a scăzut din costul brut avansurile către aliați.

Țara	Cost Brut	Avansurile către Aliați	Cost Net
SUA	32.080.206.968	9.455.014.125	22.625.252.843
Marea Britanie	44.029.011.868	8.695.000.000	35.334.000.000
Imperiul Britanic	4.493.813.072	-----	4.493.813.072
Franța	25.812.782.800	1.547.200.000	24.312.782.800
Rusia	22.593.950.000	-----	22.593.950.000
Italia	12.413.998.000	-----	12.413.998.000
Ceilalți Aliați	3.963.867.914	-----	3.963.867.914
Total	145.387.690.622	19.697.214.125	125.690.476.497
Germania	40.150.000.000	2.375.000.000	37.775.000.000
Austro-Ungaria	20.622.960.600	-----	20.622.960.600
Turcia și Bulgaria	2.245.200.000	-----	2.245.200.000
Total	63.018.160.600	2.375.000.000	60.643.160.600
Total	208.405.851.222	22.072.214.125	186.333.637.097

Sursa: Bogart 1920: 267.

¹² Bogart 1920: V.

Tabelul 2
„Avansurile către aliați” (milioane, exprimate în dolari americani).

Către	din partea SUA	Marii Britanii	Franței	Germaniei
Marea Britanie	4.316	---	---	---
Franța	2.852	2.170	---	---
Italia	1.591	2.065	---	---
Rusia	187	2.840	---	---
Belgia	341	435	---	---
Serbia	27	90	---	---
România	30	---	---	---

Sursa: Bogart 1920: 267.

Sunt necesare anumite observații. Potrivit calculelor și studiului efectuat de Bogart, România a primit din partea Statelor Unite ale Americii un avans de 30 de milioane de dolari – așa cum reiese din tabelul 2 - în vreme ce în partea aferentă împrumutului Marii Britanii către România nu apare nimic. Este foarte posibil să fie o eroare de tehnoredactare, deoarece suma de 30 de milioane de dolari a fost menționată de același autor în prezenta lucrare la secțiunea alocată României¹³, aceasta reprezentând cel de-al doilea avans din partea Marii Britanii către România în anul 1916, ceea ce desigur ca este doar pe jumătate corect. Mai mult, strict raportat la avansul din partea Statelor Unite menționat de același autor în valoare de 6.666.000 dolari trimis României prin Rusia în septembrie 1917¹⁴, trebuie precizat ca nu apare în niciun tabel. O posibilă explicație fiind dată de faptul că nu s-a materializat pe fondul situației interne din Rusia.

Problematica este mult mai stringentă, deoarece într-o altă lucrare a sa, intitulată *Direct Costs of the Present War*, apărută în 1918 sub egida aceleiași organizații, modestă dimensional - având doar 44 de pagini - și fiind centrată pe tema investițiilor financiare ale statelor beligerante în cadrul conflagrației, autorul a menționat în dreptul României suma de 5.000.000 dolari reprezentând împrumutul ce trebuia acordat acesteia din partea Statelor Unite ale Americii prin Rusia¹⁵, sumă ce nu concordă cu cei 6.666.000 de dolari . Peste toate, în același cadru, totalul costurilor directe ale României au fost estimate la 760.000.000 dolari¹⁶, fără a se face vreo precizare explicită a valorii exprimate sau a modului în care s-a ajuns la respectiva cifră.

¹³ Bogart 1920: 192.

¹⁴ Bogart 1920: 192.

¹⁵ Bogart 1918: 30.

¹⁶ Bogart 1918: 30.

Erorile continuă, întrucât autorul a afirmat că războiul în cazul României a fost purtat aproape exclusiv cu împrumuturile din Marea Britanie estimate la 55.000.000 milioane de dolari americani¹⁷, în vreme ce un alt contemporan român, Constantin Kirițescu, a estimat cifra de 2.057.972.899 lei aur reprezentând datoria interaliată a României către Franța, Anglia, SUA, Italia și Belgia¹⁸.

De asemenea, Bogart a afirmat cu convingere faptul că nu au fost mărite taxe și nici realizate împrumuturi interne pe perioada războiului din partea României. Aici intervine o sensibilitate de nuanță, deoarece, Statul român, a lansat în aprilie 1916 primul împrumut intern denumit și „împrumutul național” care s-a și materializat¹⁹.

În ceea ce privește cifra aferentă tezaurului trimis la Moscova în momentul ocupației, Bogart dă totalul de 173.700.000 dolari americani²⁰, în vreme ce în sursele de epocă, cifra este de 315.154.989 franci²¹, echivalentul a 105 tone de aur²².

Costurile indirecte, reprezentate de pierderile de vieți omenești, au fost sintetizate într-un tabel comparativ²³, astfel încât la o primă vedere, România a pierdut mai mult decât Belgia și mai puțin comparativ cu Serbia. Interesant este următorul tabel realizat de Bogart, ce conține expresia financiară a pierderilor umane, astfel încât României, cu un calcul de 397.117 de morți îi corespund 802.176.340 dolari, aproximativ, o pierdere de 2.02 dolari *per capita*. Mai sunt menționate și pierderile survenite pe fondul ocupației, estimate la 1.000.000 dolari americani.

---

¹⁷ Bogart 1920: 192.

¹⁸ Kirițescu 1989: 499.

¹⁹ Slăvescu 1920: 5.

²⁰ Bogart 1920: 193.

²¹ Ardeleanu, Arimia & Mușat 1986: 458.

²² Axenciuc 2000: 200.

²³ Bogart 1920: 272.

Tabelul 3

„Capitalizarea valorică a pierderilor umane”.

Evidența numerică este rezultatul estimării pierderilor umane, aceasta reprezentând suma dintre cei decedați și cei dispăruți conform procedurii lui Bogart de calcul. Estimarea valorică *per capita* și totalul fiind exprimate în dolari americani.

Țara	Evidența numerică	Estimare valorică <i>per capita</i>	Total
SUA	109.740	4.720	517.972.800
Anglia	938.904	4.140	3.477.102.560
Franța	1.654.550	2.900	4.818.195.000
Rusia	4.012.064	2.020	3.080.400.000
Italia	1.180.660	2.020	2.384.933.200
Belgia	272.000	2.900	796.800.000
România	397.117	2.020	802.176.340
Serbia	757.343	2.020	1.530.832.860

Sursa: Bogart 1920: 277.

Dacă este să facem o analiză strictă a cifrelor prezentate în tabelul de mai sus, observăm atât o discrepanță cât și o similitudine a cărei acuratețe poate fi oarecum disputată. Maximal, ar însemna ca România, Serbia, Rusia și Italia să dețină același quantum valoric mediu social *per capita*. Este foarte adevărat că în metodologie se anunța estimarea preluată după calculele lui M. Barriol, publicate în 1915²⁴, a quantumului valoric social mediu însă doar pentru șase țări, România, Serbia, Italia, Belgia, nefiind incluse. Întrebarea este așadar: cum a ajuns autorul la aceste cifre? Literar, ar însemna ca toate cele patru țări să aibă în linii mari aceleași venituri și să fie uniforme din punct de vedere industrial, ș.a.m.d. iar Belgia să fie pe regim de egalitate economică cu Franța.

Pierderile de proprietate sau daunele materiale au fost de asemenea analizate, astfel încât pierderile României survenite atât pe fondul ocupației, cât și pe fondul tuturor daunelor colaterale au fost estimate la 1.000.000.000 de dolari americani.

²⁴ Bogart 1920: 275.

Tabelul 4
„Sintetizarea valorică a pierderilor materiale”
(valoare exprimată în dolari americani)

Țara	Totalul valoric al pierderilor materiale
Belgia	7.000.000.000
Franța	10.000.000.000
Polonia	1.500.000.000
România	1.000.000.000
Serbia, Albania și Muntenegru	2.000.000.000

Sursa: Bogart 1920: 287.

Problemele continua însă. Dacă calculăm toate informațiile cu rezonanțe financiare, respectiv costurile indirecte reprezentate de pierderile de vieți omenești exprimate și redată valoric cu totalul pierderilor survenite pe fondul ocupației adăugând și costurile directe, avem următoarea situație, care nu concordă cu totalul pe care tot Bogart l-a calculat de 1.600.000.000 dolari americani²⁵, ca sumă totală a războiului purtat de România.

Tabelul 5

Capitalizarea valorică a pierderilor umane	802.176.340
Pierderile materiale	1.000.000.000
Costurile directe	760.000.000
Total	2.562.176.340

Sursa: Bogart 1920: 193, 277, 287; Bogart 1918: 30.

Din punct de vedere metodologic, lucrarea lui Bogart *Direct and Indirect Costs of the Great War*, a fost disputată, criticată sau citată ca referința-preambul a temelor științifice de interes. Istoricii precum Gard Hardach, într-o lucrare aparent generală *The First World War 1914-1918*, în capitolul X intitulat *The Legacy of the Great war*, a tratat problematica costurilor, pornind într-un sens metodic de la lucrarea lui Bogart. Intenția implicită a autorului fiind una de trecere în revistă a problematicii costurilor în vederea realizării unei rampe discursive care să surprindă atât efectele în sensul consecințelor războiului cât și a mutațiilor survenite în comerțul internațional, respectiv a descentralizării economiei internaționale.²⁶

²⁵ Bogart 1920: 193.

²⁶ Hardach 1977: 283-286.

Critici sistematice i-au fost aduse de Steven Broadberry și Mark Harrison în *The Economics of the World War One*, o lucrare relativ recentă - apărută în 2005 -, concentrată pe analiza cantitativ-comparativă a primei conflagrații, mai precis pe abordările istoriografice de ordin economic în spiritul metodologiilor adoptate și a rezultatelor obținute. Autorii au criticat metodologia stabilirii costurilor a lui Bogart, caracterizând-o indirect ca fiind inexactă, deoarece acesta a omis inflația în calculele afișate în vreme ce convertirea valorilor naționale în dolari americani a fost văzută ca fiind cu adevărat nefericită. Soluția optimă identificată și indicată de aceștia în vederea stabilirii costurilor a fost dată de exprimarea costurilor ca proporții ale venitului național per an²⁷ (un venit destul de greu de apreciat în contextul inflației – care schimbă total maniera de raportare la anii anteriori și automat și de estimare cât mai veridică a valorilor redade – dar mai ales al haosului birocratic aferent conflagrației prezent în special în cazul României).

O alta critică a fost reprezentată de balanța dintre costurile directe și indirecte propusă de Bogart, deoarece autorii au considerat încadrarea pierderilor în materie de producție nefezabilă categoriei costurilor indirecte²⁸. În opinia noastră, chiar dacă este o abordare maximală, care exclude nuanțele reperate de autori, totuși simplismul nu ar trebui să anuleze efortul lui Bogart de a sintetiza costurile și de a le trata în sens extins în cazul țărilor beligerante. Să nu uităm că lucrarea a avut un timp redus de apariție, iar ca model de analiză, se pretează pe originalitatea unicității războiului care a surprins lumea, oferind astfel noi și noi direcții și sfere de analiză.

Tentativa lui Bogart de a cuantifica pierderile de vieți omenești în termeni economici a fost de asemenea apreciată ca fiind nefericită, deoarece, așa cum am arătat anterior, acesta a extras și estimat efectiv venitul social mediu, adunându-l cu numărul decedaților. Soluția indicată de Steven Broadberry și Mark Harrison în acest caz în vederea stabilirii costului real sau aproximativ al unei țări pentru fiecare om pierdut, fiind reprezentată de identificarea efortului financiar al statului în educarea forței de muncă, aici discuția fiind centrată strict pe combatanți, beligeranți²⁹. Desigur că în urma unor astfel de aprecieri, o viață pierdută de Anglia de pildă ar atrage după sine costuri mult mai mari în comparație cu o viață pierdută de România, însă poate pentru România, efortul de refacere ar fi fost mult mai mare.

În cazul României, avuția națională poate fi urmărită până în anul 1915, însă raportul de venituri/cheltuieli se pierde odată cu mutația birocratică survenită pe fondul părăsirii capitalei.

---

²⁷ Broadberry & Harrison 2005: 22.

²⁸ Broadberry & Harrison 2005: 24.

²⁹ Broadberry & Harrison 2005: 24.

O alta abordare contemporană conflagrației, însă autohtonă, i-a aparținut lui Constantin Kirițescu, care în vol. II al lucrării aferente primului război mondial, a prezentat în mod explicit costurile participării României în primul război mondial în termeni de pierderi, umane și materiale, acestea din urmă fiind împărțite în trei categorii apropiate și nicidecum distincte, care se completează și anume: despăgubirile de război (ca urmare a distrugerilor), datoria de război (ca urmare a împrumuturilor externe dar și a condițiilor contractuale survenite pe fondul alipirii provinciilor istorice) și datoria flotantă³⁰. Se remarcă absența unei secțiuni care să analizeze costurile directe, respectiv costurile ce au ținut de implicarea efectivă a statului în vederea susținerii, a întreținerii efortului militar, precum și ale unor demersuri vizibile ale statului în susținerea financiară a războiului prin alocarea și distribuirea resurselor. O slabă gestiune apare tot indirect și este legată de mărirea cantitativă a numărului de combatanți³¹ la care se adaugă critica autorului privitoare la aptitudinile acestora. Este interesant faptul că deși se insistă pe blamarea strategiei militare drept cauză a evoluțiilor evenimentiale, autorul trece totuși în revistă slaba dotare a armatei române³², realizând astfel aprecieri confuze și contradictorii. De semnalat mi se pare relevantă și afirmația autorului potrivit căreia în perioada neutralității s-a desfășurat o „activitate uriașă pentru înzestrarea materială a armatei și pregătirea de război”³³, nesusținută însă cu argumente/cifre edificatoare. În același timp, decalajul dintre situația armatei române și situația armatelor europene antrenate în războiul continental a fost implicit precizat prin remarca pe care acesta a făcut-o la evoluția armamentului precum și la stadiul strategiilor combatante.

În ceea ce a privit costul indirect al participării României la primul război mondial sub aspectul reparațiilor, respectiv a despăgubirilor, acestea au fost estimate de către comisia de reparații la 31 miliarde de lei aur, la care se adăugau bancnotele emise în teritoriul ocupat, distrugerile din timpul retragerii, precum și distrugerea industriei petroliere, pentru care s-a dat cifra de 10 milioane de lire sterline³⁴.

Privitor la cifra stabilită de comisia de reparații, aceasta a fost considerată exagerată³⁵, însă Toader Ionescu a oferit dublul de 72 miliarde de lei aur, fără a face vreo trimitere clară și explicită. Același autor a adus de asemenea în discuție și pierderile survenite pe fondul ocupației germane,

---

³⁰ Kirițescu 1989: 496-497. Prima ediție a prezentei lucrări apărut în 1921, a doua în 1925. Am optat pentru ediția a III-a (din 1989), cu mențiunea de a nu exista diferențe notabile de conținut între celelalte apariții.

³¹ Kirițescu 1989, vol. I: 578.

³² Kirițescu 1989, vol. I: 579.

³³ Kirițescu 1989, vol. I: 578.

³⁴ Kirițescu 1989, vol. II: 499.

³⁵ Murgescu 2010: 222.

pierderi ce ar echivala valoric cu suma a 25 de bugete ale statului din perioada imediat anterioară războiului³⁶.

Pentru a elucida problematica despăgubirilor, vom prezenta în continuare conținutul raportului Ministerului Finanțelor cu privire la despăgubirile stabilite de către comisia însărcinată cu stabilirea costurilor reparațiilor.

Tabelul. 6

„Despăgubirile cerute de România Comisiei de Reparații din Paris”
(valorile sunt exprimate în lei = franci aur).

Despăgubiri pentru pagubele cauzate particularilor civili	8.103.289.710
Despăgubiri pentru pagubele cauzate județelor și comunelor	895.823.719
Despăgubiri pentru pagubele cauzate Statului în care au fost incluse și biletele Băncii Generale	8.723.189.568
Despăgubiri pentru prizonierii morți	3.536.782.579
Despăgubiri pentru rele tratamente cauzate prizonierilor de război	83.462.579
Acordarea de pensii militare (pentru gradele militare inferioare; pentru ofițerii invalizi precum și pentru urmașii lor)	9.296.654.070
Acordarea de asistență (pentru prizonierii de război și familiile lor)	11.947.689
Acordarea de alocații familiilor mobilizaților	416.703.847
Cheltuielile făcute cu comisiile de constatare	32.000.000
Total	31.099.853.761

Sursa: *România. Ministerul Finanțelor. Anexe. Acte și Documente referitoare la chestiunea reparațiilor și datorilor interaliate ale României, 1925, anexa nr. 42: 271.*

Suma anterioară prezentată în tabel este parțială, deoarece nu include daunele provenite din produsele petroliere incendiate în toamna lui 1916 în timpul retragerii armatei și administrației române (pagube garantate de Marea Britanie în principal), evaluate la aproximativ 10 milioane de lire sterline³⁷, nici tezaurul trimis la Moscova și nici daunele în

³⁶ Ionescu 1996: 8-9.

³⁷ *România. Ministerul Finanțelor. Anexe. 1925, anexa nr. 12: 34 și anexa nr. 13: 38.* Potrivit articolului evocat, nr. 238, în virtutea căruia au fost realizate constatările comisiei, suma totală a despăgubirilor ar reprezenta strict în litera oficială, banii luați, bunurile sechestrate (în cazul în care exista posibilitatea identificării acestora în teritoriile Puterilor Centrale) de către Germania. Nu sunt precizate și nici incluse în articolul citat pierderile umane, ci numai bunurile. În schimb, articolul 244 este edificator în acest sens. <http://www.firstworldwar.com/source/versailles231-247.htm> (accesat 15.12.2015).

ordine monetară reprezentate de depozitul de aur al Băncii Naționale Române la Reichsbank estimat la 80.469.660 milioane de franci³⁸.

De asemenea, nu a fost subsumat totalul de 508.452.000 lei aur reprezentând: cheltuielile aferente institutelor pentru educația și creșterea orfanilor de război, cheltuielile aferente întreținerii mutilaților de război, cheltuielile medicale, chirurgicale necesare invalizilor și orfanilor și diversele compensații de natura pensiilor³⁹.

Realitatea, în conformitate cu Acordul de la Spa din 1920, îi acorda României un procent de 1% din datoria globală pe care Germania o datora Puterilor Aliate⁴⁰, ceea ce făcea ca suma efectivă să fie în asonanță cu cuantumul ce îi revenea din partea Germaniei. Deoarece datoria globală a Germaniei era estimată la 132.000.000.000 de mărci aur⁴¹, procentul de 1% derivat ajungea la 132.000.000 de mărci aur, astfel încât Vechiului Regat îi mai rămâneau neacoperiți încă 30.868.000.000 lei aur.

Revenind asupra aspectelor istoriografice în contextul problemei reparațiilor, îl menționăm pe John M. Keynes, economist englez și participant direct în calitate de delegat oficial al Trezoreriei Britanice în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, care a scris de asemenea o carte publicată în anul 1920, despre consecințele economice ale păcii. Dincolo de previziunile sale economice și dorința de a nu ruina complet Germania preț de câteva generații ca parte învinsă, a tratat de asemenea și costurile, însă în contextul reparațiilor. Daunele, dacă este să ne raportăm la costurile colaterale ale războiului, au fost formulate în discursul oficial al Conferinței de Pace adresat Germaniei, constrânsă, la asumarea tuturor pagubelor produse populațiilor civile aliate, a distrugerilor de proprietate, ceea ce se traducea prin suportarea financiară a războiului de către Germania⁴². În acest cadru, autorul a insistat pe investițiile germane în România, estimate în momentul intrării acesteia în război ca fiind între 20 și 22.000.000 de dolari americani⁴³, dintre care 1,4% erau reprezentate de împrumuturi de stat. Restituirea depozitului de aur al României era de asemenea stipulată, însă într-o notă marginală de către autor, cu precizarea destinației către aliați, până la semnarea Tratatului de Pace⁴⁴. Practic, autorul a încercat să diminueze costurile finale ale Germaniei prin identificarea și justificarea investițiilor sale, ce aveau scopul de a reduce financiar povara achitărilor prin estomparea pretențiilor învingătorilor.

O altă abordare a costurilor a fost formulată în lucrarea de sinteză *The Cambridge Economic History of Modern Europe*, vol. II, coordonată de Steven Broadberry și Kevin H. O'Rourke. Tendința istoriografică

³⁸ Desăvârșirea unității naționale statale a României, vol. III, nr. 638: 458.

³⁹ România. Ministerul Finanțelor, anexa nr. 12: 34.

⁴⁰ Kirițescu 1989, vol. II: 499.

⁴¹ Oprea 1979: 457.

⁴² Keynes 1920: 115.

⁴³ Keynes 1920: 176-179.

⁴⁴ Keynes 1920: 114.

dominantă a fost una de ansamblu, deoarece au fost tratate în bloc cele două conflagrații, comparația în oglindă fiind una constructivă și atrăgând după sine alte interpretări. Trebuie precizat faptul că anvergura analitică a celui de-al II-lea război mondial a condus la noi perspective răsfrânte retrospectiv asupra primei conflagrații, considerată ca o primă erupție a eșecurilor diplomatice generatoare de conflicte de proporții. Analizând ceea ce ne-am propus, din cadrul general formulat de lucrarea amintită, am extras informația potrivit căreia, statele ocupate sau înfrânte au avut cel mai mult de suferit⁴⁵. Cu alte cuvinte, logica este destul de bună. Perdanții primului război au avut cele mai considerabile daune, aceștia neputând gestiona resursele pe o perioadă mai îndelungată. De remarcat este poziționarea în același cadru al statelor înfrânte cu cele ocupate. Un alt aspect de această dată referitor la costuri, face trimitere la gestionarea resurselor într-un sistem benefic de alianțe, mai exact la alocarea acestora în sensul distribuirii costurilor între aliați. Se poate emite ipoteza potrivit căreia, costurile unei țări aflate într-un bloc puternic financiar (sau cel puțin echilibrat economic) este mai redus în comparație cu costurile unei țări aflate într-un bloc cu resurse epuizabile pe termen scurt și mediu.

Autorii au urmărit investiția unor state în efortul de război, estimând cât la sută din produsul intern brut a fost rezervat acestei realități însă fugitiv, România nefiind inclusă în acest proces. De asemenea, pierderile umane au fost traduse în capital fizic, remarcându-se faptul că nivelul de industrializare a determinat valoric expresia financiară a fondului uman⁴⁶.

Tot în sfera problematizărilor recente cu spectre de analiză extinse la nivelul economiei europene în intervale sau perspective care includ și România dar și prima conflagrație, se încadrează Derek Aldcroft. Interesat de statele periferice continental-europene, a menționat în dreptul României o parte a consecințelor ocupației germane asupra industriei, care mai funcționa doar la o treime din nivelul ante-belic, asupra industriei petroliere redusă la jumătate, asupra sistemului feroviar, în mare parte avariat. De asemenea, segmentul economic agricol a fost menționat, acesta având de asemenea de suferit de pe urma ocupației și pierzând 30% din echipamentul aferent. La toate acestea s-a adăugat un deficit de 14% al populației ca urmare a războiului⁴⁷, deficit menționat și de Bogdan Murgescu⁴⁸. Costurile, în sensul consecințelor economice indirecte, au fost reprezentate de pierderile umane cu nuanța forței de muncă, de distrugerile materiale, cărora li s-au alăturat dezorganizarea financiară, contradicțiile din producție și instabilitatea politică și socială⁴⁹, acestea fiind analizate

---

⁴⁵ Eloranta & Harrison 2011: 144.

⁴⁶ Eloranta & Harrison 2011: 149-150.

⁴⁷ Aldcroft 2006: 86.

⁴⁸ Murgescu 2010: 222.

⁴⁹ Aldcroft 2001: 5.

ulterior pe segmente, astfel încât, în segmentul aferent pierderilor umane, România apare cu cifra de 250.000 de militari morți și cu un deficit de nou născuți, de peste 500.000⁵⁰. În secțiunea rezervată distrugerilor materiale și pierderilor de capital, autorul a discutat despre situația dificilă reprezentată de țările aflate sub ocupație, însă nu a menționat în mod explicit România⁵¹, în vreme ce în segmentul aferent moștenirii financiare ale războiului, a expus costurile totale, enumerând țările cu cele mai mari cheltuieli și problema latentă a inflației⁵².

Ceea ce este de remarcat este distincția constantă pe care autorul o face și care constă în departajarea statului țărilor în momentul primului război mondial.

În lucrări ceva mai generale, însă cu ecouri interesante ce țin de economiile de război, România nu este prezentată cu nimic concludent⁵³, explicația fiind dată de absența unor expertize economice occidentale pentru acest spațiu.

Din lucrările și mai recente însă tot cu un spectru mai generos și orientat cu precădere asupra chestiunilor financiare, amintit proiectul internațional debutat în anul 2006, finanțat de băncile naționale ale statelor din regiunea Europei de sud est și finalizat în cazul României cu lucrarea *Romania: from 1880 to 1947* în care predomină direcțiile problemelor monetare și financiare. Deși, așa cum era de așteptat, costurile nu au fost analizate în mod direct, nici implicit, nici explicit, ceea ce este de remarcat este discuția autorilor privitoare la împrumuturile Statului român la Banca Națională a României, nevoile financiare ale acesteia de război, fiind acoperite în parte de împrumuturile guvernamentale⁵⁴.

Distribuirea resurselor financiare în contextul războiului este cel puțin interesantă și o vom semnala cu titlul informativ pentru a înțelege în ansamblu acele elemente ce au constituit veniturile României, dacă au fost excepționale în cadrul trasat de război sau nu, defalcate pe cheltuieli, prin distribuirea resurselor și alocarea lor pe ministere și nu în ultimul rând, excedentul sau deficitul, intenționat sau întâmplător pentru a identifica slabele gestiuni în materie de resurse, distribuire și hazard, toate aceste componente conducând la o imagine a costurilor directe și indirecte ale participării României la primul război mondial.

Concluziile sunt multiple. Au existat, așa cum am arătat anterior, preocupări în epocă la nivel internațional pentru stabilirea costurilor primului război mondial în contextul rentabilității reale ale unei conflagrații în care nu au existat în fapt câștigători ci doar beligeranți care au avut mai

---

⁵⁰ Aldcroft 2001: 7.

⁵¹ Aldcroft 2001: 8-9.

⁵² Aldcroft 2001: 10.

⁵³ Balderston 2010: 217-233. Theo Balderston, deținea în 2002 titlul de lector în istorie economică la Universitatea din Manchester.

⁵⁴ *South Eastern European Monetary and Economic Statistics from Nineteenth Century to World War II. Romania: from 1880 – 1947*, 2014: 245.

puțin de pierdut ca urmare a unor gestionări mai pragmatice ale resurselor, umane sau materiale. Acestea au fost antrenate și de conjunctura Conferinței de Pace de la Paris, cu un volum imens de lucru ce a necesitat o ampla documentare economică, socială, care să susțină diplomația și fondul discursiv politic. În acest cadru istoriografic, locul României a fost unul umbrat de marginalitatea decalajelor care au decupat pierderile în arena învingătorilor în virtutea primatului economic exprimat de aportul și efortul financiar al Statelor putere.

Omissionile referitoare la costurile participării României în primul război mondial au fost suplinite de modelele de analiză ale Statelor reprezentative istoriografiei occidentale, aflate într-o permanentă evoluție ce prezintă o aplicativitate metodologică fezabilă prezentei analize, care este totuși lezată de lipsa unor date concrete.

Abordările pot fi ușor confundate cu omisiunile în virtutea unor calcule eronate sau menționate expeditiv, secvențial, acestea contribuind la provocarea identificării costurilor într-o manieră cât mai apropiată de realitate. De asemenea, eforturile de refacere sau de reglementare a erorilor valorice sunt subiectiv aplicate, România, prezentând un caz destul de complex cu mai multe fațete cronologice.

Problema practică cu care ne confruntăm este dată de originalitatea temei de cercetare, originalitate conferită de lipsa intereselor din epocă privitoare la rentabilitatea efectivă a angajării României în primul război mondial⁵⁵, iar pe acest fond de absența unor studii/cercetări referitoare la costuri într-o accepțiune profund analitică. Tendința vădită a perspectivei economiei istoriografice autohtone fiind una a consecințelor, a înșiruirii pierderilor în demersurile refacerii postbelice în care nota fundamentală este reprezentată de blamarea războiului pentru pierderile economice, conjunctura nefastă, regimul de ocupație sau derivatele Păcii.

În acest stadiu, conchidem că metodologiile enunțate sunt utile într-o viitoare formulare a costurilor participării României la primul război mondial, iar absența istoriografică a unor cercetări direcționate dar tangențiale vor contribui la atât la originalitatea finală a capitolului cât și la aportul său final istoriografic, adăugând o contribuție semnificativă fațetei economice până în acest moment umbrată de interes științific.

---

⁵⁵ Discuția privitoare la absența unui bilanț economic al participării României la primul război mondial într-un cadru mai amplu al Marii Uniri a fost formulată de Bogdan Murgescu în Murgescu 2010: 221.

BIBLIOGRAFIE

- Aldcroft, Derek (2001). *The European Economy 1914-2000*, UK.
- Aldcroft, Derek (2006). *Europe's Third World*. UK.
- Antipa, Gr. (1929). *L'occupation ennemie de la Roumanie et ses conséquences économiques et sociales*. Paris.
- Axenciuc, Victor (2000). *Avuția națională a României. Cercetări istorice comparate (1860-1939)*. București.
- Bogart, Ernest L. (1918). *Direct Costs of the Present War*. New York.
- Bogart, Ernest L. (1920). *Direct and Indirect costs of the Great War*. New York.
- Boia, Lucian (2014). *Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*. București.
- Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei Internațională* (1986), vol. III, Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat (coord.), București.
- Eloranta, Jari & Harrison, Mark (2011). *War and disintegration 1914-1950*, în *The Cambridge Economic History of Modern Europe*, vol. II, S.Broadberry, K.H.O'Rourke (coord.). New York.
- Hardach, Gerd (1977). *The First World War 1914-1918*, Los Angeles.
- Ionescu, Toader (1996). *Istoria gândirii economice din România 1900-1944*. București.
- Keynes, John Maynard (1920). *The economic consequences of the Peace*. New York.
- Kirițescu, Constantin (1989). *Istoria războiului pentru Întregirea României (1916-1919)*, vol. I-II. București.
- Murgescu, Bogdan (2010). *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*. Iași: Polirom.
- Oprea, Ion M. (1979). *Poziția României față de problemele suveranității naționale și consecințele economice ale războiului, în România în primul război mondial*, Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu (coord.). București.
- România. Ministerul Finanțelor. Anexe. Acte și Documente referitoare la chestiunea reparațiilor și datorităilor interaliate ale României* (1925). București.
- Slăvescu, Victor (1920). *Marea finanța din România în vreme de război. Băncile comerciale (1914-1919)*. București.
- Stoenescu, George V., Aloman, Adriana, Blejan Elisabeta, Costache, Gratiela (2014). *Romania: from 1880 – 1947*, în *South Eastern European Monetary and Economic Statistics from Nineteenth Century to World War II* (pp. 243-290). București.
- Broadberry, Stephen & Harrison Mark (2005). *The Economics of the World War I*. New York.